

Розвиток творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання засобами мистецтва

Відмова від командно-адміністративної суспільної системи, в якій людині відводилося місце гвинтика, позбавленого самоцінності та індивідуальності, й розбудова демократичного суспільства в Україні змінює акценти у ставленні до особистості, перетворюючи її із засобу реалізації державних потреб і цілей на головну цінність і мету суспільства, суб'єкта державотворення та забезпечення економічного й соціального розвитку своєї країни.

Сьогоднішнє суспільство все гостріше відчуває потребу в творчих індивідуальностях, які, різними шляхами йдучи до єдиної мети, досягають вершинних результатів в її реалізації й тим самим відкривають людству широкі можливості для культурного й цивілізаційного поступу та соціального прогресу. Продукування ними великої кількості різноманітних творчих ідей народжує нові філософські, наукові й мистецькі школи, напрями, стилі, жанри тощо, які у своїй ідейній та змістовній самобутності забезпечують багатство й невичерпність загальнолюдської культури, закладають фундаментальні підвалини для її неперервного та різнобічного історичного розвитку.

Якщо розглядати творчу індивідуальність навіть із суто прагматичних позицій, то все одно слід відзначити її незаперечну економічну вигідність, оскільки, як довели японські вчені, економічний та соціальний розвиток держави забезпечується усього п'ятьма відсотками її населення із творчою індивідуальністю, які генерують стільки творчих ідей, що їх втілення здатне забезпечити випереджальні темпи розвитку виробництва й здійснити економічне диво в країні та світі.

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчої індивідуальності тривалий час розглядалася лише в контексті мистецтвознавства, естетики та психології творчості й до педагогічної проблематики увійшла лише з 90-х років ХХ століття, упродовж тривалого періоду розвитку психологічної та педагогічної науки було створено велику кількість наукових праць, присвячених різним аспектам проблеми розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання засобами мистецтва.

Останнім часом починають з'являтися наукові дослідження з проблем *педагогіки естетичного освоєння світу* (С.М. Жданова) та *естетичної спрямованості професійної підготовки педагога* (Н.М. Семенюк, Н.Г. Тагільцева); *креалогії*, або дидактики творчої діяльності (Л.А. Балановська); *педагогіки індивідуальності* (О.С. Гребенюк, Т.Б. Гребенюк, О.О. Заболотська, Д.Л. Кірнос), *розвитку професійної індивідуальності майбутнього вчителя* (О.Ф. Бондаренко, Г.С. Костюк, О.М. Пехота, Н.А. Побірченко, О.П. Сергеєнкова, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, А.Ф. Фурман, Н.О. Чепелева, Т.С. Яценко); *розвитку творчої індивідуальності учнів* (Є.А. Барахсанова, О.О. Ходирева) *та педагога загальноосвітньої школи (Н.А. Антонова, В.І. Горова, С. О. Гільманов, Л.М. Лузіна, М.Є. Мажар, Л.М. Харченко).

Зважаючи на те, що проблема розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання та використання у цьому процесі мистецтва до цього часу ще не була поставлена у площині професійно-педагогічної освіти, а також

враховуючи назрілу необхідність у її дослідженні для подолання суперечностей сучасного інформаційно-технологічного суспільства й розв'язання теоретичних і практичних питань професійної педагогіки, ми вирішили присвятити їй нашу статтю, її завдання полягають у визначенні особливостей творчої індивідуальності педагога професійного навчання та обґрунтуванні педагогічного потенціалу мистецтва у розвитку цієї інтегрованої професійно значущої якості в студентів професійно-педагогічних навчальних закладів.

Хоча поняття „творча індивідуальність” до недавнього часу вживалося переважно при характеристиці митців і до педагогічного контексту потрапило тільки нещодавно у зв'язку із визнанням мистецького й творчого характеру педагогічної діяльності та підвищенням науково-педагогічного інтересу до проблем педагогічної майстерності й творчості, розвиток в педагога професійного навчання цієї інтегрованої творчої якості є стратегічним педагогічним завданням, адже він не просто навчає і виховує учнівську молодь, а готує майбутнє покоління *професіоналів*, будівничих нашої країни. І тільки майстер-митець може виховати плеяду майстрів з неповторною власною творчою індивідуальністю, здатних на найвищому якісному рівні виконувати доручену їм справу і, будучи успішними у своїй професії, забезпечувати добробут та економічне зростання своєї країни, сприяти завоюванню нею міцних позицій на міжнародному ринку.

Аналіз теорії і практики професійно-педагогічної діяльності педагога ПТНЗ дозволяє стверджувати, що його творча індивідуальність має свої особливості, зумовлені бінарною структурою цієї діяльності, яка охоплює інженерну та педагогічну складові. Тому її слід розглядати також у двох аспектах:

По-перше, це - *творча індивідуальність фахівця-виробника*, майстра високої кваліфікації, найвищим рівнем вияву якої є мистецький рівень його діяльності, за якого він стає „художником” своєї справи. Цей рівень оволодіння професійною майстерністю характеризується творчою свободою, своїм неповторним стилем та естетичною орієнтацією, що спрямовує діяльність професіонала на забезпечення єдності користі, добра й краси.

По-друге, вона є творчою індивідуальністю педагога, який цю майстерність вміє передати своїм учням. З цих позицій творчу індивідуальність педагога професійної школи слід розглядати в контексті педагогічної майстерності та педагогічної творчості, які, як відомо, існують лише в індивідуальному виконанні і від того, наскільки яскравим і педагогічно виразним воно буде, залежить ефективність педагогічного впливу творчої особистості педагога професійного навчання на його вихованців.

Висновки сучасних педагогічних досліджень, зокрема, С.І. Архангельського [2], С.О. Гільманова [3, 3], І.А. Зязюна [5, 10] та О.М. Пехоти [8, 3] свідчать про зростання у педагогічних колах усвідомлення того, що не лише особистість педагога, його ставлення до справи, готовність та здатність діяти творчо є сьогодні вирішальними факторами оновлення школи (і загальної, й професійної, й вищої), а й того, що для виховання та професійної підготовки підрастаючого покоління у наш час в першу чергу потрібні масштабність, яскравість та самотність цієї особистості, унікальність кожного педагога, автономність його дій, оскільки без особистісного, індивідуального втілення педагогічна майстерність і педагогічна творчість є мертвими. С.І. Архангельський зазначає, що можливості розвитку

професійної придатності, компетентності, а згодом і педагогічної майстерності та новаторства реалізуються лише на індивідуально-творчому рівні саморозвитку особистості, оскільки професійні знання, вміння і навички присвоюються майбутніми вчителями в особистішому контексті, а особистісне і професійне, взаємопроникаючи й збагачуючись, утворюють неповторну й унікальну композицію індивідуальних професійних якостей і проявів майбутнього педагога [2].

Проведене нами емпіричне дослідження особливостей прояву творчої індивідуальності в педагогів сучасних професійних закладів освіти дає підстави стверджувати про:

переважно низький рівень сформованості в них цієї інтегративної професійно *значущої якості*, орієнтацію у своїй професійно-педагогічній діяльності на стандарт, зразок, шаблон (навіть у професіях художнього профілю);

- *відсутність цілісності творчої індивідуальності педагога професійного навчання*, яка, якщо і виявляється, є негармонійною внаслідок нерівномірного розвитку її складових. Найчастіше це виявляється в тому, що, будучи кваліфікованим спеціалістом у своїй професії, педагог ПТНЗ виявляється непрофесійним викладачем, майстром виробничого навчання і вихователем: 1) не може передати секрети професії своїм учням, оскільки не володіє фаховими методиками; 2) не усвідомлює сутності, змісту, завдань та соціального значення своєї праці, оскільки недооцінює значення педагогічної науки та педагогічних знань; 3) не вміє встановити педагогічний контакт з учнями, оскільки є некомпетентним у питаннях вікової психології та педагогічного спілкування; 4) байдуже (і навіть негативно) ставиться до професійно-педагогічної діяльності, мотивуючи це низьким соціальним престижем професії педагога ПТНЗ та невисокою заробітною платнею, оскільки в нього не сформована педагогічна спрямованість); 5) не прагне до естетики професійно-педагогічної діяльності, оскільки вважає це надлишковим у своїй професії;
- *технократичну, антигуманну спрямованість* творчої індивідуальності педагога професійного навчання*, коли, за висловом

К.Г. Юнга, „творча індивідуальність зростає за рахунок гуманної“. Найчастіше це виявляється в обранні педагогом ПТНЗ за основу своєї професійно-педагогічної діяльності навчально-дисциплінарної моделі освіти з панівним знаннєвим підходом, в орієнтації на цінності авторитарно-імперативної педагогіки, у дегуманізації стосунків з учнями, застосуванні методів „педагогіки сили, примусу“, які, викликаючи опір вихованців, знижують ефективність їхньої професійної підготовки, гальмують розвиток їхніх професійно важливих якостей, викликають дидактогенії, які руйнують їхнє психічне та фізичне здоров'я; - *відчуження творчої індивідуальності педагога професійного навчання від загальної та професійної культури*, внаслідок чого його фаховий професіоналізм „уживається“ з низьким рівнем духовності, відсутністю інтелігентності та несформованістю естетичного смаку. Яскравим прикладом останнього нерідко слугують вироби учнів та випускників професійно-художніх училищ, які, хоча й виконані добротно, виявляються, по суті, кітчем. Причини цього приховуються, на нашу думку, в «технологізованому» вивченні мистецтва, без звернення уваги на його естетичний і розвивальний потенціал, що не забезпечує формування в учнів і студентів естетичної

культури, смаків і потреб, не сприяє розвитку їхньої творчої індивідуальності, оскільки спрямоване на підготовку бездумних відтворювачів чужої ідеї, які працюють за зразком, трафаретом. Подолання усіх означених суперечностей уможливлується, на наше переконання, за умов визнання педагогічної цінності творчої індивідуальності кожного з учасників педагогічного процесу та надання першочергового значення розвитку цієї інтегративної якості як в студентів, так і в самих педагогів.

Водночас пріоритетом професійної підготовки майбутнього педагога ПТНЗ має стати не просто розвиток його творчої індивідуальності, який, перетворюючись на єдину мету професійно-педагогічної освіти, може стати, на переконання академіка І.А. Зязюна „ведмежою послугою" [5, 11] для нього самого, а створення таких умов, за яких творча індивідуальність стійла б, по-перше, гуманною, по-друге, здатною до творчої самореалізації й саморозвитку, а по-третє, була б невіддільною від загальної та професійної культури педагога ПТНЗ. Адже він, здійснюючи професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів, має не просто транслювати їм знання, уміння, навички та досвід професійної діяльності, а бути провідником загальнолюдської й національної культури, сприяти залученню учнів до її надбань з метою освоєння їх та вироблення на цій основі системи особистіших цінностей і сенсів, розвитку почуттів і ставлень, які, власне, й стануть реальними рушійними силами становлення їхньої особистості, професійного та творчого її розвитку й саморозвитку упродовж усього життя.

Розгляд педагога професійного навчання як гуманної творчої індивідуальності, „повноважного представника культури" (В.І. Загвязинський)

[4, 3] вимагає пошуку адекватних цьому розумінню педагогічних підходів щодо розвитку в нього цієї інтегрованої професійно значущої якості.

У контексті нашого дослідження методологічного значення набувають культурологічний, аксіологічний та креативний підходи, які передбачають організацію та здійснення професійної підготовки майбутніх педагогів ПТНЗ на засадах культуровідповідності, гуманізації, гуманітаризації та реалізації її творчо-розвивального потенціалу, а також пропонують такі чинники й засоби розвитку та гармонізації їхньої творчої індивідуальності, які є водночас педагогічно ефективними та психологічно комфортними для студентів, і не лише не викликають в них внутрішнього опору, а навпаки, сприймаються ними як найбільш цікаві та бажані для них.

Саме цим вимогам відповідає, на нашу думку, мистецтво, яке найбільш природно та ефективно сприяє розвитку в студентів професійно-педагогічних навчальних закладів творчої індивідуальності й надає їй гуманістичної спрямованості та культуровідповідності.

Здійснюючи дослідження, ми виходили з припущення про те, що мистецтво завдяки його здатності містити світоглядні орієнтири й виступати чинником формування художньої картини світу і художньої концепції людини, доцільно розглядати як фундаментальну основу розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання. Воно є колективним і водночас індивідуальним каналом впливу на свідомість і поведінку студентів професійно-педагогічних закладів освіти з метою засвоєння ними професійно необхідних знань, практичних творчих педагогічних умінь і навичок; формування

індивідуальних творчих здібностей і жостей, власного стилю професійно-педагогічної діяльності, розвитку мотивів та спрямованості на творчість у цій діяльності.

Література:

1. *Архангельский СЯ* Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. - М., 1980.

2. *Анчуков СВ., Венцлав С С* Развитие индивидуальности средствами искусства: Монография / Под ред. М.А. Верба. - СПб.: Ризограф НОУ «Экспресс», 2004. - 275 с.

3. *Гишманов С А.* Творческая индивидуальность учителя. - Тюмень, 1995. - 167 с.

4. *Загвязинский В.И.* К читателям // Булатова О.С. Педагогический артистизм. - М.: Изд. центр „Академия“, 2001. - 240 с.

5. *Зязюн І.А.* Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу // Рідна школа. - 2000. - № 8. - С. 8-13.

6. *Пехота ЕЖ* Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монография /Под общ. ред И.А. Зязюна. - К.: Вища школа, 1997. - 281 с.

Е. Отыч

Развитие творческой индивидуальности будущего педагога профессионального обучения художественными средствами

Резюме

Эффективным средством формирования творческой индивидуальности будущего педагога ПТУЗ выступает искусство, поскольку оно, представляя собой процесс и результат индивидуальной художественно-творческой деятельности, способствует максимальному самораскрытию и саморазвитию творческих дарований каждого студента в соответствии с его желаниями, интересами и творческими возможностями.

О. Otych

Development of creative individuality of the future teacher of professional training by art means

Summary

By effective means of formation of creative individuality future of the teacher of professional training the art acts, as it, representing process and result of individual art-creative activity, promotes the maximal self-disclosing and development of creative talents of each student according to his desires, interests and creative opportunities.